

מבוא

בִּוְנֵה יְרוּשָׁלַם ה' נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יִכְנֶס.
הֲרַפָּא לְשִׁבְוֹרֵי לֵב וּמְחַבְּשׁ לְעַצְבוֹתָם.
מוֹנֵה מִסְפָּר לְכּוֹכְבִים לְכֹלֵם שְׁמוֹת יִקְרָא
(תהל' קמו, ב-ד)

אסופה זו של שישה-עשר מחקרים – תשעה באנגלית ושבעה בעברית – עוסקת בנושאים הקשורים בחקר השם היהודי. חלק מהנושאים מבוסס על הרצאות שנישאו בכנס הבינלאומי השביעי בנושא האונומסטיקה היהודית, כנס שנערך כחלק מהקונגרס העולמי למדעי היהדות בירושלים בשנת 2005. מקצת מהמחקרים נוספו מאוחר יותר.

המאמרים מחולקים לשתי קבוצות כרונולוגיות עיקריות: הקבוצה הראשונה דנה בעת העתיקה, במיוחד בנושאים הקשורים במקרא ובפרשנותו, והקבוצה השנייה עוסקת בנושאים הקשורים לעת החדשה. ישנו מאמר אחד, שאינו מתייחס לתקופות הנ"ל, הדן בשירה הספרדית של ימי הביניים. המגוון הרחב של הנושאים (אפילו באותה מסגרת כרונולוגית) מצביע על האופי הרב-דיסציפלינרי של המחקר האונומסטי היהודי המשקף מקצועות כגון אנתרופולוגיה, סוציולוגיה, בלשנות, ספרות, אמנות והיסטוריה של עם ישראל.

כך למשל בוחנת יעל אברהמי מנהגים של נתינת שמות בספרות המקרא ממבט אנתרופולוגי-סוציולוגי. ג'ואל בורנט חוקר צורה מיוחדת של שמות מקראיים ודוד קלאברו מאיר על ההשפעה המצרית בתקופת המלוכה באמצעות ניתוח הכתובות החיצוניות שנתגלו בארץ. מאמרי על "שמות רפאים" עוסק בקבוצה נבחרת של שמות שככל הנראה נוצרו בטעות ובמשך הזמן נעשו לשמות מקובלים בעם ישראל. שני מאמרים אחרים מבהירים איך דורות מאוחרים הבינו שמות מקראיים. יעקב כדורי (ג'יימס קוגל) בודק איך חברי הכתות בימי בית שני ראו את עצמם כממשיכי המסורת המקראית במיוחד בנוגע לשמות ומשמעותם. חננאל מאק העמיק בפרשנות המקרא כדי להבהיר שלושה שמות קשים שברשימת מלכי אדום שבספר בראשית פרק לו לפי האטימולוגיה והזיקה המגדרית שלהם. את תקופת העת החדשה בכרך זה מייצג מאמרה של ז'ולייט חסין ע"ה,

העוסקת במסורות הספרותיות המגיעות לידנו בשמות השונים של הקדושה סוליקה חאגוייל, שחיתתה במרוקו במאה התשע-עשרה. לצערנו נפטרה פרופ' חסין בשנה האחרונה ממחלה קשה, יהי זכרה ברוך.

יוסף ריבלין חוקר את הנושא של נתינת שני שמות לאדם סמוך ללידתו — דבר שמאפיין את יהודי אשכנז בעיקר. ריבלין בודק את ההסברים השונים הנתינים לתופעה. ברכה יניב דנה במספר שמות משפחה המעידים על כישורים מקצועיים גבוהים של יהודים העוסקים בתחום הטקסטיל, במיוחד במלאכת הרקמה. מיכאל פאלק חוזר לנושא האונומסטי של קריאת שמות על שם היום בשבוע, במיוחד אלה הקשורים בשבת.

שלושה מאמרים עוסקים כל אחד בשמות יהודיים במדינות שהיו חלק ממסגרת הקיסרות הרוסית והממשל הסובייטי. בהמשך למחקריו המקיפים על שמות משפחה של יהודי מזרח אירופה, אלכסנדר ביידר תורם מחקר קצר על שמות משפחה אצל יהודי לטביה במאה התשע-עשרה. במחקר משותף אדווין לאוסון, פריד אֶלאקבֶּרְלי וריצ'רד שייל מאירים את התמורות במתן שמות בקרב יהודי אזרבייג'אן, המכונים יהודי גורסקי (יהודי ההרים), במהלך המאה העשרים. ראובן אנוך חוקר יהודי בוכרה מבהיר את הצורות השונות לאור הפונטיקה שבניכוי האזור. כל אחד משלושת המחקרים מתייחס לקהילה מסוימת שכמעט נעלמה בעיקר בעקבות העלייה לארץ, לפיכך ישנה חשיבות גדולה למחקרים אלה המעידים על האופי האונומסטי של קהילות אלה.

התפתחויות בתחום השמות בישראל המודרנית אינן חסרות. עפרה מלכה בירנבוים ע"ה תרמה בצורה משמעותית להבנת הלכי הרוח בנתינת שמות בישראל. היא פילסה דרך חדשה להבנת הנעשה בקהילה הדתית לאומית היושבת בשומרון ועמדה על המתח בין מודרניות למסורת המתבטא בשמות פרטיים. פטירתה ללא עת קטעה קריירה מבטיחה במחקר השמות בארץ. אנו מודים למנחה שלה פרופ' אורה שורצולד שלקחה על עצמה את עריכת המחקר והבאתו לדפוס. ראובן גפני פותח לפנינו תחום מחקר ייחודי של שמות בתי כנסת בירושלים, נושא המורכב מבחינה גיאוגרפית, דתית וסוציולוגית. כמייצג יחידי של ימי הביניים. אפרים חזן מאיר את השימוש בשמות כאמצעי ספרותי בשירה הקלסית של ספרד.

בנוסף למחקרים מדעיים, שלח לנו המשורר האמריקאי הנודע סמואל מנאש שיר "Whose Name I Know".¹ מנאש מתואר כ"משורר בעל מודעות

יהודית".² הוספנו את השיר כביטוי לצורך להיות קשובים לא רק לאנשי אקדמיה אלא גם לאנשי ספרות הפותחים אשנבים חדשים בהבנת שמות יהודיים.

מאלף להזכיר שעל אף המסגרת הכרונולוגית הרחבה של המחקרים, יש חפיפה ומפגש של אותם הטקסטים ומנהגים דומים הנידונים מנקודות מבט של תחומי מחקר שונים. למשל, יעל אברהמי החוקרת מתן שמות במקרא בגישה אנתרופולוגית ספרותית משלימה את מחקרו של יוסף ריבלין העוסק במתן שמות כפולים ביהדות אשכנז מנקודת ראות היסטורית הלכתית וקבלית. בדומה גם ראובן אנוך ומיכאל פאלק דנים בשם שבת. הטקסט שבדברי הימים א ד, יח – המקור לריבוי השמות של משה לפי חז"ל, נידון במאמרים של כדורי, חזן ושל.

לפי התבנית של הכרכים הקודמים של סדרת ואלה שמות – מחקרים באוצר השמות היהודיים, גם בכרך זה יש חלוקה לשני חלקים; אחד באנגלית ואחד בעברית לפי סדר האלפבית של שמות המחברים. לכל מאמר יש תקציר בשפה האחרת. נוספו מפתחות של השמות הנדונים המציינים שמות גברים ונשים, משפחות ומקומות באותיות עבריות, לטיניות וקיריליות ושמות בתעתיק.

ברצוני להודות לאנשים הרבים שנטלו חלק בהוצאתו לאור של ספר זה. ראשית אני מודה לעמיתי בוועדת המערכת פרופ' גרשון בקון, פרופ' יהודית באומל-שוורץ, ד"ר יגאל לוין וד"ר בוריס קוטלרמן שהקדישו מזמנם ויעצו בשיקול דעת. גב' אביבה לוין מרכזת המערכת סייעה בהיבטים המנהליים ובעצה טובה. גב' יעל טייכמן עזרה בצדדים הטכניים. תודתי המיוחדת נתונה לקוראי החוץ עלומי השם שתרמו לרמה האקדמית של החיבורים שבספר. עיצוב עטיפת הספר הוא פרי עבודתו המוכשרת של מר אריק וייס. כמו כן נתונה הערכתנו לבית הוצאת הספרים של אוניברסיטת בר-אילן בהנהלת מרגלית אבישר, ובייחוד לאן למדן, על ההקפדה והמקצועיות בהבאת כרך זה לדפוס. אנו מודים למר הרווי מ' קרוגר, לד"ר טובי טורקל ולפרופ' א"ד לאוסון עבור עידודם ותמיכתם במפעל לחקר השם היהודי. זכות מיוחדת היא לכבד את ידידינו היקרים הילה וסאול רוזן מניו-יורק, התומכים במפעל במשך שנים רבות. הם הכירו בכך שחקר השם היהודי הוא היבט אקדמי ייחודי, המעצים את הבנתנו איך קהילות שונות של עם ישראל ביטאו במשך הדורות את זהותן הקולקטיבית והאינדיבידואלית. בהוקרה ובשמחה אנו מקדישים להם כרך זה.

אהרן דמסקי

